

clesiae Zagrabien., vacantis, ea pars colorum in Mindszent commorantium, sessionum circiter viginti, cum omnibus eorum redditibus, possessoribus hactenus dare consuetis, ad intertentionem nempe alumnorum Seminarii eousque applicentur, sicut et de facto applicuerunt, donec succedentibus tranquillioribus et pacatioribus temporibus, annisque fertilioribus, praesentes haec necessitates submoverentur.

Ova privremena pripomoć sjemeništu, ostala je trajnom, pak od toga doba potiče posjed sjemeništa u ssevetskoj župi.

Već je prije spomenuto, da je u doba biskupa Domitrovića malo svećenika redeno ad titulum dioeceseos, ili kako se onda pisalo, ad titulum Capituli, kako to dokazuju onodobne knjige Ordinandorum. Tada je bilo, kao u opće od vremena borba o prestolje između Ferdinada i Zapolje, kao i u doba provale Turaka u naše krajeve. To je i bio razlog, da je od polovine XVII. do polovine XVIII. stoljeća dolazilo u naše krajeve mnogo popova glagoljaša, koji su poplavili gorički arhidjkonat, te doprli ponešto u katedralni arhidjkonat sve do zagrebačke okolice. U spisima o kanonskim vizitama nalazi se napomena o dosta glagoljaša na župama, a spominje ih i Draškovićeva sinoda. Ova okolnost potaknula je oduševljenoga pristašu staroslavenskoga bogoslužja Tkalčića, da je u svojoj raspravi »Slavensko bogoslužje u Hrvatskoj« (Zagreb, 1904.) od strane 75. do 87. za vrijeme od g. 1448. do 1743. popisao sva mjesta odnosno župe, gdje su se nalazili popovi glagoljaši, glagoljski misali ili inače kakova pisma. U ostalom svi ti podaci nisu mogli dokazati, da je u zagrebačkoj biskupiji bilo redovito bogoslužje staro slovensko, a oni

glagoljaši XVI. i XVII. stoljeća, bili su izbjeglice pred tuškom najezdom, kako je to svojedobno i prof. Jagić ustvrdio, desavuiravši Tkalčićeve izvode.

U Zagrebačkom se sjemeništu nije sve do polovine XVIII. stoljeća predavala spekulativna teologija, kako to dokazuju kanonske vizite, koje kod svih svećenika, koji su u Zagrebu učili, redovito vele, da je dotičnik tek »Casista«, dočim kod onih svećenika, koji su učili filosofiju ili teologiju u Gradcu, Beču, Padovi, Bolonji, Rimu itd. uvijek se piše: Philosophus seu Theologus Vienensis, Bolognensis itd.

Zagrebački kanonik i naslovni šibenički biskup Tomo Augustić (1668.—1702.) ostavio je testamentarno 3000 renskih forinti kao zakladu, da se kamatama te glavnice plaća profesor spekulativne teologije za klerike zagrebačkog sjemeništa, nu jer se nije nitko našao, koji bi za tu svotu spekulativnu teologiju htio predavati, to su se kamate k toj glavnici priklapale sve do g. 1746. kada je gornja glavnica narasla na 17.000 renskih forinti, a tada je izlučena svota od 15.000 for. koja je predana isusovačkomu provincijalu, te su od gornje godine Isusovci počeli predavati spekulativnu teologiju. Od toga je vremena počeo padati interes za vanjska sveučilišta, a skoro zatim je kralj Josef II. ukinuo bečki i bolonjski zavod zagrebačke biskupije. U potonje doba su utemeljena centralna sjemeništa (kao i ono u Paviji), a sve je to smrću Josefa II. prestalo te se klerici u biskupskim licejima izobražavali za svoju buduću službu. U najnovije doba g. 1874. utemeljeno je zagrebačko sveučilište u čijem se sklopu nalazi bogoslovski fakultet.

Dr. Ljudevit Ivančan.

O KAZNAMA U ZAGREBAČKOM KAPTOLU.

U zagrebačkom kaptolu se je često dešavalo, da su upotrebljavane kazne. Već je g. 1248. tvrdio arhidjkon zagrebačkog kaptola Albertus, prigodom izbora biskupa, iza smrti biskupa Stjepana II. da su neki zagrebački kanonici majoris excommunicationis sententia innodati, pak da stoga ne imadu pravo glasa za izbor biskupa. (Vidi Podatke str. 16.) Isto je tako cijeli zagrebački kaptol bio izopćen, jer nije priznao pred strahom prijetnje kralja Vladislava, koji se smrću zagrozio zagrebačkim kanonicima, ako budu priznali Benedikta svojim biskupom. (Podatci str. 171.)

Poznato je, da je biskup Ivan (1288.—1295.) u vrijeme borbe o prestolje kralja Karla Martela, uz kojega je pristajao biskup, i Andrije III. kojega je podupirao Kaptol (Vidi

Zagr. shematizam XIII.), biskup neke kanonike skinuo, te na njihova mjesta imenovao Talijane, koji su pristajali uz kralja Talijana. O tom biskupu piše Ivan Tomko Mrnavić: Unde inter Joannem et Capitulum, lites ingentes exortae sunt, inarma et in apertas persecutiones, magno detrimento nobilissimae Ecclesiae, nisi dextera Domini vitam ejus anno salutis 1295. praecidisset. (Kercselich H. E. Z. I. 96.) Isto su tako mnogi kanonici za vrijeme borbe o prestolje između Ferdinanda i Zapolje g. 1529. lišeni kanonikata; stranom ih je tištio biskup Simun Erdoedy, pristaša Zapoljin, a onda i kralj Ferdinand, koji je smatrao, da kao apoštolski ugarski kralj imade pravo imenovati i skidati kanonike.

U kaptolskim statutima XIV. stoljeća ne

ima doduše izrično spomenutih ustanova o tome, da kaptol može izricati osude i kazne, ali je poznato, da je već u prastaro doba skinuo nekoga kanonika Talijana poradi protunaravnoga zločina. (Vid. Podatke.) Poznato je, nadalje, da je Kaptol osudio prebendara Andriju de Zelina, na gubitak prebendarskoga mjesta. (Ikalčić M. C. Z. II. 346.) Isto se tako znade, da je kaptol više puta prigodice stvarao zaključke o kaznama, koje su kanonici potpisivali, te glasili na kaznu *exclusio de consortio fratrum ad annum et diem*, vel in perpetuum, prihvatilo *omnium proventuum*, *deturbatio ad ultimum praedium*, *amissio senii* itd. Ove je kazne diktirao kaptol u vlastitom djelokrugu, a katkada ih je i biskup potvrđivao, a koji puta se događalo, da je Kaptol diktirao kazne bez znanja biskupa, te se biskup kadikad zauzimao za kojega osuđenoga kano-

nika, ali je Kaptol odgovarao, da je ta osuda predmet isključivo kaptolske jurisdikcije. (Podatci, 603.)

Bilo je slučajeva, da su biskupi kaznili kanonike poradi različnih propusta u crkvenoj službi, a to se vidi iz crkvenih računa iz doba biskupa Osvalda i Luke, (Tkalčić M. C. Z. XI.) Naročito pro peregrinatione sine licentia domini nostri episcopi, (l. c. 293.) *negligentia in missa*, (l. c. 324.), poradi nedolaska na pranje nogu na veliki četvrtak, (Act. Cap. ant. f. 104. n. 5.) što dokazuje, da su se još g. 1672. kanonicima noge prale, kao danas u djakovačkoj biskupiji.

U kaptolskim statutima g. 1794. imade posebni titul »De Poenis, mulctis pecuniariis, de modo et qualitate dictandarum poenarum«.

Dr. Ljudevit Ivančan.

KADA JE SAGRAĐEN SPLITSKI ZVONIK?

Veličanstven i prekrasan diže se nad Splitom njegov zvonik. Nije on samo mjesto, u kom su smještena zvona da slave Boga, ni arhitektonska cjelina sa katedralom da joj digne liniju k nebu, on je centar grada, koji se oko njega okupio zajedno sa Dioklecijanovom palačom i njenim ljepotama. U njemu su oličeni naponi mnogih generacija, on spaja 6 stoljeća u svojoj zamisli, osnovi, gradnji i dograđivanju, naše doba sa XIV. stoljećem. Zajedničko dobro svih Splitsana gradio se zvonik prinosima i crkve i grada, i svećenika i privatnika. Nikao na ljepotama Dioklecijanovog Peristila i Mauzoleja udružio je u sebi njihove ljepote sa nastojanjima romanske umjetnosti, na koju su uticala i kasnija vremena, u kojima je dograđivan. Zamišljen i započet u doba pune avtonomije grada Splita, zvonik je vidio i lomljenje i slabljenje te avtonomije, cvjetanje i uništavanje trgovine svoja grada i njezini novi zamah, vidio je slobodu njegovu sasvim uništenu i njegovo uskrsnuće.

Kada je počela gradnja splitskog zvonika?

Pisci koji su bili u Splitu prije 1750. g. govore o zvoniku, ali ne o dobi kada je sagrađen, ni o tome tko ga je sagradio. Farlati nam donosi sliku i opis zvonika, kakav je bio u njegovo doba, 1751. godine. On kaže da u Splitu postoji tradicija, da je splitski zvonik Sv. Dujma započet usljed jednog obilnog dara Jelisavete, žene ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika († 1387.), dakle krajem XIV. stoljeća, a da je onda u XV. stoljeću gradnju nastavio splitsčanin arhitekt Tvrdoj. Neki¹ navode i jedno mi-

šljenje, po kome bi zvonik bio započet poticajem i darom kraljice Marije, žene napuljskog kralja Karla II. Hromoga (1270—1323), a sestre ugarsko-hrvatskog kralja Vladislava, i stavljaju početak gradnje između 1300. i 1322. godine. U najnovije doba bavio se ovim pitanjem prof. Jelić², koji stavlja početak gradnje zvonika Sv. Dujme u početak XIII. stoljeća, i onu kraljicu Mariju, o kojoj splitska legenda govori, identifikuje sa Marijom, ženom ugarsko-hrvatskog kralja Bele IV., koja je 1242. godine boravila u Splitu i njegovoj okolici. Njezine dvije kćeri su u Dalmaciji umrle i bile metnute u jedan mali kameni sarkofag, koji je bio postavljen nad arhitravom glavnih vratiju splitske katedrale. Kao najjači dokaz za ovo datiranje početka gradnje splitskog zvonika služi Jeliću jedan natpis, koji da se nekada nalazio ispod gornjeg ruba prvoga reda zvonika. Tog natpisa danas nema, a za čudo nije ga bilo više ni neposredno prije rušenja zvonika, kad je Jelić pisao svoju prvu raspravu o zvoniku, štampanu u »Bullettino Dalmato« 1887.

Tada je (1887. g.) i Jelić pristajao uz mišljenje, da je zvonik započet za Marije žene Karla II. Hromoga (1270—1323), a nastavljen za Jelisavete žene Ludovika Anžujca (1342—1382), a da je u XV. stoljeću Kolafisa, žena splitskog kneza Ivana Cetinskoga dala za gradnju 100 romanata, nadalje da je onda poslije 1416. g. nastavio gradnju kampanila splitsčanin Nikola Tvrdoj. — Ali je poslije toga Jelić doznao da se u rukopisu »Spalatensia et Sibenicensia« u Garađnin-Fonfogninoj biblioteci u Trogiru nalazi bilješka splitskoga kanonika Ber-

¹ Eitelberger, Die mittelalterlichen Kunstdenkmäler Dalmatiens, 266, 267.

² Bullettino Dalmato 1887., str. 158, 162.